

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในพระพุทธศาสนานั้นเชื่อถือในสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิดและถือว่าคนเราทุกคนล้วนเกิดมาแล้วทั้งสิ้น นับชาติไม่ถ้วน และเกิดในภพภูมิที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ตามกฎแห่งกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งดีและชั่ว ถ้ายังมีกิเลสอันเปรียบเหมือนยางเหนียวในพืชอยู่ตราบใด ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตรานั้น จิตที่ได้รับการอบรมแล้ว ถ้ายังไม่สิ้นกิเลส ก็ย่อมนำไปเกิดในภพภูมิที่ประณีต มีความสุข ประเสริฐ และสูงขึ้น แต่ถ้าจิตไม่ได้รับการฝึกอบรม ปล่อยไว้ตามสภาพที่มันเป็น ปล่อยให้สกปรกเศร้าหมองเพราะถูกกิเลสจับ นอกจากจะก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมแล้ว ยังจะทำให้ภพชาติต่ำทรามลงไป ต้องประสบความทุกข์ความเดือดร้อนมากในชาติต่อ ๆ ไป^๑ พระพุทธเจ้าเองทรงให้ความสำคัญกับจิตมาก เนื่องจากจิตเป็นธรรมชาติที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางกายและวาจา ดังได้มีพุทธพจน์ในยมกวรรคว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจ (จิต) เป็นหัวหน้า มีใจ (จิต) เป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ (จิต) ถ้าคนมีใจ (จิต) ชั่ว ก็จะถูกชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น”^๒ แม้จิตจะมีธรรมชาติดิ้นรน กวัดแกว่งรักษายาก แต่เป็นสิ่งที่อบรมได้ พัฒนาได้ เพราะหากไม่อบรมจิต ไม่พัฒนาจิต จิตก็จะตกไปสู่อกุศลหรืออกุศลครอบงำได้ง่าย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงเห็นว่า แม้จิตจะมีธรรมชาติที่ขมยาก แต่สามารถพัฒนาและฝึกได้ เมื่อฝึกแล้วนำความสุขมาให้^๓ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “จิตที่ดิ้นรน กวัดแกว่ง รักษายาก หามยาก ผู้มีปัญญาสามารถควบคุมให้ตรงได้เหมือนช่างศรดัดลูกศรให้ตรง ฉะนั้น”^๔

^๑ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตมโน), การพัฒนาจิต, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

^๒ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^๓ นฤมล มารคแมน, หลักพุทธจิตวิทยาเบื้องต้น PY212, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๗.

^๔ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓/๓๕.

มนุษย์เวลาที่ถูกกิเลสรุมเร้ามาก ๆ จิตใจจะสับสนวิ่งพล่านไปตามกิเลสที่ทำให้เกิดความอยากได้ ความต้องการหรือความเครียดแค้น หรือความเข้าใจผิด เป็นต้น เมื่อจิตใจยังสับสน รุนกับสิ่งเหล่านี้ อยู่ตลอดเวลาจึงยากที่จะเข้าใจความจริงของชีวิตได้ เพราะความจริงที่เกิดขึ้นจะต้องเกิดด้วยปัญญา อันอาศัยความที่จิตสงบนิ่ง เมื่อจิตสงบนิ่งทำให้กิเลสต่าง ๆ สงบได้ เมื่อนั้นปัญญาจะได้มีโอกาสผุด ขึ้นมารู้ความจริงของโลกได้อย่างถูกต้อง เหมือนน้ำที่ขุ่นเพราะถูกกวนอยู่ตลอดเวลา แต่เมื่อหยุดกวน น้ำจะนิ่งตะกอนต่าง ๆ จะตกลงนอนกัน กลายเป็นน้ำที่ใส เมื่อนั้นคนมีตาดีย่อมสามารถมองเห็นกุ่ม หอย ปู ปลา ภายในน้ำได้อย่างชัดเจน ดังนั้น การที่จะทำให้ปัญญาเกิดได้ต้องทำให้จิตมีความนิ่งสงบ และพุ่งไปทางเดียว (เอกัคคตา)^{๑๓} และลักษณะเด่นที่สุดของจิตที่เป็นสมาธิ ซึ่งสัมพันธ์กับความมุ่ง หมายของสมาธิดังนั้น ก็คือ ความควรแก่งาน หรือความเหมาะสมแก่การใช้งาน และงานที่ถูกต้อง ตามหลักพุทธศาสนาก็คือ งานทางปัญญา อันได้แก่การใช้จิตที่พร้อมดีเช่นนั้นเป็นสนามปฏิบัติของ ปัญญาในการพิจารณาภาวนาธรรมให้เกิดการรู้แจ้งตามความเป็นจริง^{๑๔} การเริ่มต้นด้วยสมาธิที่ยังอ่อน ก็เหมือนคนเดินทางที่มีกำลังน้อยไม่เข้มแข็ง ทำให้มีความพร้อมในการเดินทางน้อยลง แม้จะหวังไป ค่อย ๆ เสริมกำลังข้างหน้า ก็สู้คนที่เตรียมพร้อมเต็มที่ไปแต่ต้น เริ่มเดินทางด้วยความมั่นคงไม่มีหวั งกังวลไม่ได้ ยิ่งถ้าปัญญาไม่เฉียบแหลมอีกด้วยก็ยิ่งลำบาก หรือปัญญาแกลไปบางที่ก็พาให้พุ่งชนเข้า อีก^{๑๕} ปราชญ์หลายท่านจึงเห็นว่า ถ้าไม่เตรียมจิตที่เป็นสนามทำงานของปัญญาให้พร้อมดีก่อน โอกาส ที่จะแทงตลอดสัจธรรมด้วยโลกุตระปัญญาย่อมเป็นไปได้ยากยิ่ง ท่านจึงเน้นการฝึกจิตด้วยกระบวนการ ทางสมาธิภาวนาให้เป็นฐานก่อนเจริญปัญญาอย่างจริงจังต่อไป^{๑๖}

การวิจัยเรื่อง“วิธีการพัฒนาจิตตามแนวกลินในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ได้เสนอแนว ทางการพัฒนาจิตตามแนวกลินที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ผู้วิจัยเลือกใช้กลิน ๑๐ นั้น ด้วยเหตุผลที่สำคัญว่ากลิน ๑๐ เป็นกรรมฐานที่มีประสิทธิภาพมากกว่ากรรมฐานอื่น ๆ

^{๑๓} จรูญ วรรณกสิณานนท์, *กลินกรรมฐานที่ทรงพลัง*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พุทธลีลา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *สมาธิ : ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ศสยาม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘๓๙.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔๐.

ทรงพลัง ทำให้จิตเกิดสมาธิได้เร็ว มีอานิสงส์ อานุภาพมาก และเหมาะสมกับบุคคลทุกจริต นอกจากนี้
 กลสิน ๑๐ ยังเป็นกรรมฐานที่ทำให้ถึงฌานเร็วกว่ากรรมฐานอื่น ๆ^{๑๗}

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษากลสิน ๑๐ ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาถึงวิธีการฝึกกลสิน ๑๐ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาจิตตามแนวกลสิน ๑๐ ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ต้องการทราบถึงกลสิน ๑๐ ตามที่ปรากฏในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีอย่างไร
- ๑.๓.๒ ต้องการทราบถึงวิธีการฝึกปฏิบัติกลสิน ๑๐ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวิธีการ
 ขั้นตอน และรายละเอียดอย่างไร
- ๑.๓.๓ ต้องการทราบถึงวิธีการพัฒนาจิตตามแนวกลสิน ๑๐ ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา
 เถรวาท มีกระบวนการอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นศึกษาเรื่องวิธีการพัฒนาจิตตามแนวกลสิน
 ๑๐ ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

- ๑.๔.๑ ศึกษาถึงลักษณะของกลสิน ๑๐ ความหมาย ความสำคัญ คุณลักษณะพิเศษ และ
 หลักธรรมที่มีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องต่อการฝึกกลสิน ๑๐
- ๑.๔.๒ ศึกษาถึงวิธีการฝึกกลสิน ๑๐ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๔.๓ ศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาจิตตามแนวกลสิน ๑๐ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
 โดยศึกษาวิธีการเจริญฌานสมาธิจากการฝึกกลสิน ๑๐ และศึกษาวิธีการฝึกจิตในการทำอภิญญาโดยใช้
 ฌานสมาธิจากการฝึกกลสิน ๑๐ ตลอดถึงศึกษาการใช้ฌานสมาธิอันเป็นผลมาจากการฝึกกลสิน ๑๐

^{๑๗} พระสังฆมณฑลสังฆราช ธรรมจริยา, ปรมัตถโชติกะปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสังฆมณฑลสังฆราช จัดพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๘๙.

เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนา และศึกษาวิเคราะห์ผลจากการฝึกพัฒนาจิตด้วยวิธีการปฏิบัติ
กรรมฐานโดยมีกสิณ ๑๐ เป็นอารมณ์

สำหรับข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจะได้ศึกษาจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องในพระไตรปิฎกทั้งภาค
ภาษาบาลีและภาคภาษาไทยโดยอาศัยพระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เป็นหลักสำคัญ และอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาชั้นหลัง ๆ รวมทั้งหนังสือ ตำรา เอกสาร บทความ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนาจิต หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้นซึ่งความบริสุทธิ์แห่งจิต ด้วยวิธีการปฏิบัติ
สมาธิภาวนา เพื่อชำระจิตให้สะอาด ปราศจากมลทิน และสิ่งมัวหมองจากกิเลสทั้งหลาย อันเป็นไป
ในทางฝ่ายกุศลธรรม

วิธีการพัฒนาจิตตามแนวกสิณ หมายถึง กระบวนการฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนา ตามแบบ
วิธีที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งยึดถือตามแนวกรรมฐานโดยมีกสิณ ๑๐ เป็นอารมณ์ เพื่อ
ทำให้จิตสงบ ระวังจากนิวรณ์ เกิดเป็นสมาธิที่แนบแน่นจนสามารถทำให้ฌานจิตเกิด พร้อมเหมาะแก่
การนำไปใช้งาน ทั้งในด้านโลกียะและโลกุตระ และหรือเพื่อพัฒนาระดับภูมิจิตยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนถึงขั้น
โลกุตระ

กสิณ หมายถึง วัตถุหรือสิ่งที่ใช้จูงใจ ๑๐ ชนิด ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
เถรวาท โดยมี ดิน น้ำ ไฟ ลม สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว อากาศ และแสงสว่าง เป็นบัญญัติอารมณ์
กรรมฐาน เพื่อให้ใจเข้าไปเพ่งอยู่ในวัตถุหรือสิ่งนั้น ๆ สำหรับใช้เป็นเครื่องทวนแห่งจิต ซึ่งทำให้คุณ
ใจได้มั่น ทำให้จิตไม่ฟุ้งซ่านขาดสาย สงบระงับลงจากกิเลส โดยวิธีการเพ่งเพื่อรวมจิตให้ตั้งมั่นอยู่ใน
อารมณ์อย่างหนึ่ง อย่างใด เพียงอารมณ์เดียว

นิมิต หมายถึง เครื่องหมายสำหรับให้จิตกำหนดในการเจริญกรรมฐานอันเกิดจากการเพ่ง
กสิณ ๑๐ อย่างหนึ่ง อย่างใดเป็นอารมณ์

ฌานสมาธิ หมายถึง ฌานที่เกิดจากการเจริญสมาธิภาวนาโดยมีกสิณ ๑๐ เป็นอารมณ์
กรรมฐาน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ พระพี วชิรญาณมหาเถร (แปลโดย รศ. ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร) กล่าวไว้ในหนังสือ สมาธิในพระพุทธศาสนา (สมถกรรมฐาน) ว่า วิธีฝึกจิตตามแนวพระพุทธศาสนา ท่านกำหนดไว้เพื่อ วัตถุประสงค์ ๒ อย่าง คือการอบรมจิต และการอบรมวิปัสสนา ณ ที่นี้คำว่า จิตตภาวนา คือการอบรมจิต หรือการพัฒนาจิต ท่านให้หมายถึงระบบแห่งสมาธิ ในระหว่างฝึกอบรมสมาธิอันมีระบบนั้น จิตย่อมได้รับการฝึกฝนจนกระทั่งอำนาจจิตทั้งหมดถูกนำเข้ารวมกันเมื่อสมาธิได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ จิตก็จะได้บรรลุความเป็นใหญ่ในตัวเอง^{๑๘} และได้กล่าวไว้เกี่ยวกับกสิณภาวนาว่า แผนปฏิบัติกสิณภาวนาประกอบด้วยเครื่องหมายต่าง ๆ ๑๐ อย่าง จัดเป็นกลุ่มเรียกว่า กสิณ หรือ กสิณายตนะ ซึ่งใช้เป็นแนวทางให้บรรลุฌาน ในพระคัมภีร์อังคุตตรนิกายท่านกล่าวว่าการปฏิบัติเพื่อได้ฌานโดยอาศัย กสิณอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างในบรรดากสิณ ๑๐ จัดเป็นคุณสมบัติของสาวกของพระพุทธเจ้า...กสิณ ๘ ชนิดแรกนำไปสู่รูปฌาน และ ๒ ชนิดสุดท้ายนำไปสู่อรูปฌาน ในพระคัมภีร์เนติปิฎกท่านกล่าวไว้ว่า กสิณ ๘ ชนิดแรกเป็นฝ่ายสมถะ หรือเรียกว่าสมาธิภาวนา และกสิณ ๒ ชนิดสุดท้ายเป็นฝ่ายวิปัสสนาภาวนา พระอรรถกถาอังคุตตรนิกายได้อธิบายไว้ว่ากสิณทั้งหมด ๑๐ ชนิด เป็นบาทฐานของรูปฌาน, วิปัสสนา, อภิญญา, และนิโรธ^{๑๙}

๑.๖.๒ พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี” ถึงกรรมฐานที่ทำให้ได้ฌานเร็วไว้ว่า ในบรรดากรรมฐาน ๓๐ ที่ให้ถึงฌานได้นั้น กสิณ ๑๐ เป็นกรรมฐานที่ทำให้ถึงฌานได้เร็วกว่ากรรมฐานอื่นๆ ทั้งนี้ก็เพราะการเพ่งกสิณนั้น อุกคหนิมิตและอุปจารสมาธิเกิดขึ้นได้ง่าย เมื่ออุคคหนิมิต และ อุปจารสมาธิเกิดง่าย การได้ฌานก็เร็ว ยิ่งเป็นวิมลกสิณ ๔ ด้วยแล้ว อุคคหนิมิต และอุปจารสมาธิ ตลอดถึงการได้ฌานเหล่านี้ ย่อมเกิดได้โดยง่ายและเร็วยิ่งกว่ากสิณอื่นๆ อีกด้วย ยิ่งกว่านั้นในวิมลกสิณด้วยกันนี้ พระพุทธองค์ก็ยังทรงยกย่องโอทาตกสิณว่าเป็นกสิณที่ประเสริฐเลิศยิ่งกว่ากสิณที่เหลือ ๓ โดยเหตุว่า ทำให้จิตใจของพระโยคีบุคคลที่กำลังเจริญอยู่นั้นมีความผ่องใส ปราศจากถีนมิทธะเป็นพิเศษ และในขณะที่อุคคหนิมิตยังไม่

^{๑๘} พระพี วชิรญาณมหาเถร, สมาธิในพระพุทธศาสนา (สมถกรรมฐาน), แปลโดย รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๒๘.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

ปรากฏ หรือปรากฏแล้วก็ตาม โอบาทกสณยังเปนกสณที่ทําให้พระโยคิบุคคลสามารถทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ คล้ายกับผู้ที่ได้ฌานอภิญญา^{๒๐}

๑.๖.๓ จรูณ วรณกสณนท ได้กล่าวไว้ใน “กสณกรรมฐานที่ทรงพล้ง” เกี่ยวกับการปฏิบัติกรรมฐานฝึกจิตด้วยการเพ่งกสณ ซึ่งพอจะสรุปใจความได้ว่า การเพ่งกสณจะใช้วิธีการเพ่งมองแผ่นกสณเพียงในระยะเวลาสั้น ๆ แล้วหลับตานึกถึงภาพของแผ่นกสณนั้น สลับกันไปมาระหว่างลืมตาเพ่งมองและหลับตานึก โดยช่วงระยะเวลาเพ่งมองและหลับตานึกนั้นจะใช้เวลาประมาณครั้งละ ๕-๑๐ วินาที โดยให้ทําสลับกันไปมาอย่างนี้ตลอด และในการเพ่งกสณแต่ละชนิดนั้น มีหลักการอยู่ว่า จะต้องกล่าวคำภาวนาตามชนิดของกสณนั้นกำกับไปด้วยทุกครั้ง ซึ่งการเพ่งแต่ละครั้งผู้เพ่งจะต้องเพ่งมองและหลับตานึกสลับกันไปมา จนกว่าภาพนิมิตจะติดตาหรือเป็นภาพเหมือนจริง เมื่อภาพนิมิตเป็นสัเดียวกับแผ่นกสณแล้ว ต่อไปจากนั้นให้หันมานั่งหลับตาเพ่งภาพนิมิตในสัญญาต่อไป พร้อมกับฝึกหัดบังคับภาพนิมิตนั้นให้เปลี่ยนไปตามที่เราต้องการ เช่น ฝึกบังคับให้วิ่งขึ้นวิ่งลง ให้วิ่งซ้ายวิ่งขวา ให้ขยายใหญ่ หรือย่อให้เล็กลง เป็นต้น แล้วฝึกจนให้เกิดความชำนาญมาก ๆ อย่างคล่องแคล่วว่องไวเป็นวสี สรุปความได้ว่า การเพ่งกสณเป็นการฝึกสมาธิที่มีพลังอำนาจมากและเป็นยอดของการฝึกจิตที่สามารถนําคิดไปสู่จุดสูงสุดของสมาธิได้ นอกจากนี้ยังเป็นที่มาของคุณวิเศษต่าง ๆ อีกหลายประการซึ่งหาไม่ได้จากกรรมฐานอื่น ๆ และอีกทั้งสามารถนําคิดที่มีศัยภาพเต็มที่แล้วนั้นมาใช้เป็นบาทฐานสำหรับการเจริญวิปัสสนาต่อเพื่อให้เข้าใจความจริง และรู้แจ้งแทงตลอดอันจะทำให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงได้ ดำเนินไปสู่ทางที่ถูกต้อง คือมรรคผล และดับได้อย่างสนิท คือ นิพพาน^{๒๑}

๑.๖.๔ ไทศาล พิชมกค (สิริอัญญา) ได้กล่าวไว้ในหนังสือวิมุตตะมิตติมัทศจรรยแห่งโลกภายใน เกี่ยวกับกัมมัญฐานกสณ ๑๐ ว่า กสณ ๑๐ วิธีนั้นคือ การทํากสณโดยอาศัยธาตุสี่เป็นกสณจำพวกหนึ่ง คือการทํากสณธาตุดิน การทํากสณธาตุนํ้า การทํากสณธาตุไฟ การทํากสณธาตุลม การทํากสณโดยอาศัยสี่เป็นกสณจำพวกหนึ่ง ได้แก่ นิลกสณ ปิตกสณ โลหิตกสณ โอบาทกกสณ และการทํากสณที่อาศัยอากาศ คือ จำพวกหนึ่ง และการทํากสณโดยอาศัยวิญญาณหรือ อวิญญาณกสณอีกพวกหนึ่ง รวมความก็คือในกสณ ๑๐ วิธีนั้นถือเอาธาตุสี่ ถือเอาอากาศและวิญญาณสี่จำพวกเป็นหลักในการทํากสณ โดยแต่ละวิธีนั้นก็มโานิสงส์ข้างทางที่จะเป็นบ่อเกิดหรือสร้างสมฝึกฝนความชำนาญในการทํากสณและฤทธิ์ที่แตกต่างกัน และมีความพิสดารทั้งเป็นที่น่าสนใจ กสณ ๑๐ วิธีนั้นถือเอาการ

^{๒๐} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี, หน้า ๘๙.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน จรูณ วรณกสณนท, กสณกรรมฐานที่ทรงพล้ง, หน้า ๓-๕, ๙-๑๐, ๖๘.

เพ่งเป็นหลักโดยกสิณธาตุดิน กสิณธาตุน้ำ กสิณธาตุไฟ และกสิณธาตุลมเป็นกสิณประเภทหยาบกว่าเพื่อน เห็นได้ง่ายด้วยตาเนื้อ ถัดมาเป็นกสิณสีประณีตขึ้นมาหน่อยหนึ่ง ส่วนที่เหลืออีกสองประเภทเป็นกสิณที่ประณีต คือ อากาสกสิณและวิญญานกสิณ เฉพาะเรื่องกสิณเรื่องเดียวกันนี้เห็นได้ว่าพระบรมศาสดาทรงบัญญัติวิธีในการฝึกฝนอบรมจิตที่เหมาะสมกับคนที่มโนธรรมต่างกัน ตั้งแต่หยาบสุดไปถึงประณีต เพื่อให้เวไนยสัตว์ส่วนใหญ่สามารถได้รับประโยชน์จากสิ่งที่ทรงค้นพบ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่ากสิณวิธีเป็นแบบวิธีฝึกอบรมจิตสำหรับผู้ที่มีภาวะจิตใจที่หยาบกระด้างอยู่ และติดยึดอยู่กับวัตถุภายนอกตามความชอบพอและอัชฌาสัยของตน ทำให้การอบรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ของพระบรมศาสดาต่อเหล่าผู้ยังยึดติดเหล่านี้สามารถดำเนินไปได้โดยไม่ติดขัดและทำให้คนเหล่านั้นหันเข้ามาสู่ทางปฏิบัติที่ถูกต้อง จนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพาน และในการฝึกอบรมกสิณวิธีเป็นแบบวิธีที่เหมาะสมกับผู้ที่มีจิตใจที่หยาบอยู่ ไม่สามารถตั้งมั่นโดยปกติได้ง่าย ดังนั้นจึงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของภายนอกที่จับต้องมองเห็นได้ง่ายเป็นตัวตั้งสำรวมจิต และวิธีปฏิบัติแบบนี้เป็นแบบวิธีที่มุ่งฝึกฝนอบรมบ่มเพาะกำลังของจิตเป็นหลัก^{๒๒}

ข. รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๗ พระมหาธีรยุทธ ธีรยุตโต (เกษตรสุนทร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอารมณ์กรรมฐานในพุทธศาสนาเถรวาท” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย ได้กล่าวสรุปโดยสังเขปของอารมณ์กรรมฐาน ๔๐ ประการไว้ ดังนี้ว่า ผู้ที่ปรารถนาจะเจริญสมถกรรมฐาน พึงศึกษาให้เข้าใจในธรรมที่เป็นอารมณ์ของสมถกรรมฐานทั้ง ๔๐ อย่างนี้ให้เข้าใจให้แม่นยำชำนาญ ครั้นศึกษารู้เข้าใจจำได้แม่นยำชำนาญแล้ว เมื่อทดลองปฏิบัติแล้วเห็นว่ากรรมฐานบทใดเหมาะสมกับอัธยาศัย ถูกจริตของตน ก็พึงเพ่งนึกถึงกรรมฐานบทนั้นเป็นอารมณ์ และโดยที่กสิณ ๑๐ นั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎก แต่ไม่ได้ตรัสวิธีปฏิบัติไว้ว่าจะให้ปฏิบัติอย่างไร พระพุทธโฆษาจารย์จึงได้ขยายความพระพุทธานุญาตนั้นออกไป อธิบายตามแนวของท่านดังต่อไปนี้ คือ ผู้ใดมีศรัทธาปรารถนากัมมัฏฐาน ชื่อว่าปฐวิกสิณนั้น ผู้นั้นถ้าปรารถนาความก้าวหน้า พึงปฏิบัติตามบุพกิจของกัมมัฏฐาน มี

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ไพศาล พืชมงคล (สิริอัญญา), วิมุตตะมิตติมัทศจรรยแห่งโลกภายใน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ Oh My God, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓๒-๒๓๖.

การตัดปลีโพธ ๑๐ ไปยังวิหารที่เป็นสัปบายะ ๑๘ ประการเป็นอาทิ แล้วต้องเลือกกลิ่นที่เหมาะสมกับ จริต ๖ ของตน ๆ ด้วย^{๒๓}

๑.๖.๘ อภิราชกูร ปรีชาจารย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์สมณยานิกะในการ ปฏิบัติกรรมฐานอันมีกลิ่น ๑๐ เป็นอารมณ์” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติกรรมฐาน ด้วยวิธีการฝึกกลิ่นนี้ทุกคนสามารถฝึกได้ และให้ได้ถึงรูปฌานชั้นปฐมฌานจนถึงจตุตถฌานโดยไม่ต้อง เปลี่ยนสมณกรรมฐานอื่น การฝึกกลิ่น ๑๐ นี้ เมื่อฝึกเพ่งวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งจนเกิดปฏิภาคนิมิตแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องเพ่งวัตถุอื่นอีกสามารถเพ่งกลิ่นต่อไปอีก ๙ ประการก็สามารถเกิดขึ้นมาได้เอง และการ ฝึกกลิ่นนี้ช่วยให้ปฏิบัติรูปฌาน ๔ ต่อไปได้อย่างต่อเนื่องจากอากาศกสิณและสามารถสำเร็จรูปฌาน ๔ รูปฌาน ๔ ที่สำคัญคือกลิ่นนี้สามารถอาศัยเป็นบาทฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาต่อไปได้ เมื่อสำเร็จ เป็นอนาคามีบุคคลเป็นต้นไป ก็สามารถเข้านิโรธสมบัติได้^{๒๔}

๑.๖.๙ พระมหายงยุทธ พลมัน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติปฐวิกสิณ กรรมฐาน : กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติปฐวิกสิณในมูลนิธิสุวรรณโคมคำ” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้กล่าวว่า แม้กรรมฐานจะแบ่ง ออกเป็นสองลักษณะ คือสมณะทำหน้าที่ให้จิตไม่ฟุ้งซ่าน ส่วนวิปัสสนาทำหน้าที่รู้อารมณ์ที่เข้ามา กระทบ ดูเหมือนเป็นคนละอย่างกัน แต่ทั้งสมณะและวิปัสสนาต่างทำหน้าที่สัมพันธ์กัน โดยที่สมณะ ช่วยให่วิปัสสนาได้แสดงบทบาทอย่างเต็มที่ อุปมาเหมือนด้ามมีดเข้ากับตัวมีด จะใช้เฉพาอย่างใด อย่างหนึ่งนั้นย่อมไม่สามารถจะตัดอะไรได้โดยง่าย ต่อเมื่อได้ใส่ด้ามมีดเข้ากับตัวมีด การตัดสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จตามที่ประสงค์สามารถทำได้ง่ายกว่า ในแง่ของการตัดกิเลสก็เช่นเดียวกัน จะพบว่าพระเถระ จำนวนมากได้เอาสมณะ (สมาธิ) เป็นพื้นฐานแล้วเจริญวิปัสสนาได้บรรลุถึงความสิ้นกิเลสในที่สุด ดังนั้น ทั้งสมณะและวิปัสสนาต่างต้องอิงอาศัยกันไม่มากก็น้อย หากขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง ผลสำเร็จ

^{๒๓} พระมหาธีรยุทธ ธีรยุตโต (เกษตรสุนทร), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอารมณ์กรรมฐานในพุทธ ศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๒๔} นายอภิราชกูร ปรีชาจารย์, “ศึกษาวิเคราะห์สมณยานิกะในการปฏิบัติกรรมฐานอันมีกลิ่น ๑๐ เป็น อารมณ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

เบื้องสูงคือความหลุดพ้นทุกข์ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ ทั้งสมณะและวิปัสสนาจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ สมตามพุทธพจน์ที่ว่า “ฉณาย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา ปัญญาย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีฉณาน ผู้มีทั้งฉณานและปัญญานั้นแล จึงนับว่าอยู่ใกล้นิพพาน” และกล่าวถึงสภาพโดยรวม กลสิน หมายถึงวัตถุที่ทำให้จิตใจเป็นสมาธิ มีลักษณะที่แผ่สมาธิออกไปเพื่อสร้างสมาธิที่เข้มแข็ง เป็นวิธีทำสมาธิที่มากกว่าการทำให้จิตสงบเพียงอย่างเดียว สมดังที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ในอรรถกถาปัญจสุทนีวว่า กลสินเป็นได้ทั้งบาท (พื้นฐาน) ของวิปัสสนาเป็นไปเพื่อวิภูษะ(ประโยชน์ใช้สอยในระดับโลกียะ) อภิญญา (คุณวิเศษขั้นสูง) การเกิดในภพอันวิเศษ (รูปพรหมและอรุปรหม) และการเข้านิโรธสมาบัติ กล่าวได้ว่ากลสินมีประโยชน์มากมายทีเดียว^{๒๕}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ เพื่อให้ทราบถึงหลักการ ความสำคัญและประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตแนวกลสินตามที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

๑.๗.๒ ศึกษาและค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ คัมภีร์ชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิธีการพัฒนาจิตตามแนวกลสินที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๓ ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ งานวิทยานิพนธ์ บทความ เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงานวิจัย

๑.๗.๔ ประมวลผล และวิเคราะห์ถึงหลักการและวิธีการพัฒนาจิตตามแนวกลสิน ตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๕ สรุปผล นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะ

^{๒๕} พระมหาหยงยุทธ พลมัน, “แนวทางการปฏิบัติปฐวิกกสินกรรมฐาน : กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติปฐวิกกสินในมูลนิธิสุวรรณโคมคำ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑).

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ เป็นคู่มือสำหรับฝึกกรรมฐานของอาจารย์และนิสิต ตลอดจนถึงสาธุชนทั่วไป

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงวิธีการฝึกปฏิบัติกสิณ ๑๐ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ได้ทราบถึงกระบวนการพัฒนาจิตตามแนวกสิณ ๑๐ ตามที่ปรากฏใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท